

Діалектизми в повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено особливості функціонування діалектної лексики в повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків». Простежено індивідуально-авторську специфіку використання гуцульських говірок у художньому творі. Здійснено лексико-семантичну класифікацію виявлених діалектизмів.

Ключові слова: діалектизм, лексико-семантична група, гуцульські говірки.

Abstract

The peculiarities of the functioning of dialectal vocabulary in M. Kotsyubinsky's «Shadows of Forgotten Ancestors» are investigated. The individual-author's specificity of the use of Hutsul dialects in a work of art is traced. A lexical-semantic classification of discovered dialecticisms is carried out.

Keywords: dialectic, lexico-semantic group, Hutsul dialects.

Вступ

Українська літературна мова на всіх етапах свого історичного розвитку тісно взаємодіяла з народними говорами, що виявлялося на різних структурних рівнях: фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному. Діалектна лексика широко представлена в мові художньої літератури, де її використовують з метою типізації та індивідуалізації мови персонажів, максимально реалістичного відображення навколишньої дійсності та місцевого колориту. Своєрідні особливості гуцульських говірок широко представлені в повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків». Мовні особливості твору неодноразово ставали об'єктом наукового аналізу у працях О. Давидової, І. Денисюк, М. Грицюти, Н. Калиниченко, М. Костенко, Ю. Кузнецова, В. Масальського, Л. Паламарчук, В. Святовець та інших, однак цілісного системного дослідження діалектної своєрідності лексичного наповнення повісті «Тіні забутих предків» не було здійснено.

Основна частина

Повість М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» написана під враженнями від перебування на Гуцульщині на початку ХХ ст. Письменник спостерігав за життям гуцульського населення, відвідував Криворівню, вивчав фольклорно-етнографічні матеріали. Він прагнув відтворити своєрідне міфологічне світосприймання і світовідчуття гуцулів, показати їхнє життя в атмосфері казки, міфу, повір'їв і забобонів. В одному з листів до М. Могилянського письменник зазначив: «Коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би задоволений» [1]. Погоджуємося з білоруським письменником М. Богдановичем, який був глибоко переконаний в тому, що М. Коцюбинському вдалося це зробити: «Цей дикий, співучий край багато хто пробував описати, але ніхто не зробив цього з такою досконалістю, як український белетрист М. Коцюбинський» [2, с. 229].

Описуючи життя і побут гуцулів, їхні звичаї та вірування М. Коцюбинський використав значну кількість етнографічних діалектизмів та діалектизмів, які побутують і зараз. Це було спричинено не лише тим, що письменник прагнув ознайомити читача з особливостями гуцульського діалекту, а й тому, що чимало понять не мали відповідної назви в літературній мові, оскільки були відомі лише в гуцульському побуті. Це назви деяких будівель, страв, продуктів харчування, посуду, одягу, взуття, музичних інструментів, тварин і рослин, демонологічні назви, мікротопоніми та інші. Однак Ф. Т. Жилко стверджує, що діалектизми в повісті так «лексично й синтаксично обрамлені», що «самим контекстом здебільшого розкриваються» [3].

Неповторна своєрідність гуцульської говірки надала повісті особливої художньої виразності, допомогла передати місцевий колорит. Це відображено в багатьох епізодах твору. Розглянемо один із них, де під час бійки між Палійчуками і Гутенюками розмовляють Марічка та Іван, який щойно кинув у воду її кіснички: «- Нічю... В мене є другі... май ліпші. Вона наче його потішала. Здивований лагідним тоном, хлопець мовчав. - Мені неня купила нову запаску... і постолі... і мережані капчурі... і... Він все ще не знав, що сказати. - Я си обую файно та й буду дівка... Тоді йому заздрісне стало. - А я вже вмію грати в денцівку». Як бачимо із наведеного фрагменту повісті, своєрідною є не тільки лексика, але й побудова фрази, ритм розмовної мови, тип висловлювання, характерний для гуцулів.

Гуцульські діалектизми в повісті М. Коцюбинського виступають насамперед засобом образотворення, індивідуалізуючи мову персонажа, характеризуючи його як носія гуцульської

ментальності. Виявлені в повісті діалектизми класифікуємо за семантичними характеристиками в такі групи:

1. Назви предметів домашнього побуту: *бартка, дзьобня, забава, кашниця, копиця, лавиця, острива, пістоля, поліг, тобівка, топірець*;
2. Будівлі та господарські споруди: *вориння, загорода, кошара, оборіг, осадок, стая, струнка*;
3. Назви одягу і прикрас: *гачі, запаска, заплітки, згарди, кептар, крашениці, кресаня, лудіння, уплітка, черес*;
4. Назви взуття: *капчури, постоли*;
5. Назви їжі та продуктів харчування: *бринза, будз, буришка, гусянка, жентиця, кулеша*;
6. Назви посуду: *барильця, бербениця, коновка, начиння, путина*;
7. Назви тварин: *ботей, вуйко, готури, маржина, худібка*;
8. Назви рослин: *афини, гаджуга, гогози, матриган, смерека, храбуст*;
9. Назви професій та занять: *бовгар, ватаг, градівник, козар, мольфар, спузар*;
10. Назви музичних інструментів: *денцівка, трембіта, флюра*;
11. Назви свята: *неня, стариня*;
12. Пори року: *первовік*;
13. Назви духів: *арідник, бісиця, бісеня, лісна, нявка, чугайстир, щезник*;
14. Інші діалектизми: *любас, любаска, вугля, співанка, примівка, манниста, плохий, смерековий, студений, файний, фудальний* тощо.

Варто зазначити, що виявлені діалектизми мають різне частиномовне оформлення, зокрема: іменники *мольфар, неня, капчури, начиння, забава*; прикметники *плохий, файний, студений*; дієслова *банувати, бляти, брели, видіти, нипати, облягатись, розметати, розцібати, скалити, сокотити, чюрити, щезати*; прислівники *хутко, борше, швидше, май, силком, сночі, уліті, файн*; частки *си, ся*; сполучник *гейби*; вигуки *мой, гоу, ігій*. Для пояснення значення використаних у повісті діалектизмів М. Коцюбинський вдається до різних способів: один з них – виноска, у якій розшифровано значення діалектизма; другий спосіб – подання літературного значення слова в дужках поряд із діалектизмом.

Висновки

Отже, використання діалектної лексики гуцульського говору в повісті «Тіні забутих предків» сприяє відтворенню національно-культурної своєрідності краю, індивідуалізації персонажів, етнографічній ідентифікації героїв твору. Діалектизми, використані М. Коцюбинським, відзначаються багатим семантичним та частиномовним розмаїттям і є важливим елементом його оригінального й самобутнього ідіостилу. Крім того, вони дають змогу письменникові глибше передати колорит епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борщевський Б. М. Вивчення творчості Михайла Коцюбинського в школі (Посібник для вчителів) / Б. М. Борщевський. – К.: Радянська школа, 1975. – 196 с.
2. Богданович М. Зібрання творів: у 2-х томах / М. Богданович. – Мінськ, 1968.
3. Жилко Ф. Т. Проблема діалектизмів в українській літературній мові доби імперіалізму (кінець XIX і початок XX століття) / Ф. Т. Жилко // Наукові записки Київського державного педінституту. – Філологічна серія. – Т. VII. – № 2. – К.: 1948. – С. 15–23.

Пацалюк Володимир Сергійович – студент групи ЗПІ-18б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: patsalyuk.volodimer@gmail.com.

Patsalyuk Volodimir Sergiyovich – student of the ЗPI-18b group, Faculty of Information Technology and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: patsalyuk.volodimer@gmail.com.

Веренько Артем Ігорович – студент групи ЗПІ-18б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: artem.verenco@gmail.com.

Verenko Artem Igorovich – student of the ЗPI-18b group, Faculty of Information Technology and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: Artem.verenco@gmail.com.

Науковий керівник: **Поздрань Юлія В'ячеславівна** – канд. філол. наук, старший викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, yuliapozdran@ukr.net.

Supervisor: **Pozdran Yuliia Vjacheslavivna** – Candidate of Philology, lecturer of the Linguistics' Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, yuliapozdran@ukr.net.